

Nr 5.

Af herr Hellberg, om åvägabringande af utredning i fråga om statsbidrag till byggnadsföreningar på landsbygden för åstadkommande af allmänna samlingslokaler.

Det råder mångenstädes ute i våra landsbygder en under nuvarande förhållanden allt mera kännbar brist på samlingslokaler, som kunna disponeras af allt folket utan hänsyn till partiåtskillnad.

Sådana lokaler behöfvas i våra dagar för flere och olikartade ändamål.

De ha sålunda först och främst en viktig uppgift att fylla för förädling af folkets och särskildt ungdomens nöjen. Under den mörka årstiden är lifvet på landet ofta tryckande enformigt och armt på alla förströelsemöjligheter. Detta bidrager i sin mån — och sannolikt inte så litet — till den starka utvandringen från den egentliga landsbygden till städer och industrisamhällen. I synnerhet de unga längta bort ifrån den grå, händelselösa ödebygdssämningen till platser, där det lefves ljusare, rörligare och roligare. För deras naiva föreställning står det en nästan magisk glans omkring stadslifvet, och man hör dem inte sällan knota öfver hur tråkigt de ha det i sin landtliga hembygd, där de inte få se och höra någonting intressant och märkvärdigt. Det är då inte att undra på om många af dem i brist på bättre hängifva sig åt detta kringdrifveri på vägarne och deltaga i de — under hemskaffade rusdryckers medverkan — ofta mycket störande och förargelseväckande uppträden, som inte heller äro sällsynta på landet under lördags-, söndags- och helgdagsaftnar. Funnes det däremot i de bygder, där dessa »nöjen» äro nästan de enda som bjudas, samlingslokaler med en stor sal och tillhörande läse- och samkvämsrum, där de unga visste att de på friaftnar kunde träffas och vara tillsammans under höfviska former, där de kunde ha tillfälle att studera tidningar, tidskrifter och böcker, där de kunde hålla sina (sång-, musik-, gymnastik-, diskussions- etc.) öfningar, där de kunde anordna tillställningar och underhållningar af olika slag, — då skulle det efterhand bli en annan »ton» i trakten,

råheten och fylleriet bland ungdomen skulle allt mer aftaga, tillvaron skulle te sig litet lättare och gladare, landsbygden skulle inte längre tyckas så alldeles vanlottad.

Vidare vore sådana samlingslokaler af stor nytta för den moderna folkupplysningsverksamheten. De populärvetenskapliga föreläsningar, som numer med understöd af stat och kommuner anordnas och som, för att riktigt fylla sin uppgift, borde nå ut till alla delar af landet, förhindras eller försvåras inte blott af dåliga kommunikationer utan också af brist på lämpliga lokaler. Funnes däremot sådana lokaler, skulle de otvifvelaktigt underlätta uppkomsten af föreläsningsföreningar, ja rent af framkalla sådana föreningar.

Den i våra dagar så utbredda och omfattande föreningsverksamheten medför också ett mycket stort behof af samlingslokaler. Det säger sig själf, att en förening, som är hänvisad att hålla sina sammankomster i enskildas hem, måste föra en obekvämlig tillvaro. Många föreningar — jag tänker närmast på nykterhetsföreningar — ha efter en tids arbete under sådana ogynnsamma förhållanden blifvit upplösta, och det har då brukat angifvas som förnämsta anledningen därtill, att de hade »ingenstans att vara».

Slutligen och inte minst behöfvas samlingslokaler för politiska ändamål. Genom den nyinförda »allmänna rösträtten» äro, om inte alla så dock de allra flesta manliga medborgare (och de kvinnliga blifva nog också snart) kallade att aktivt deltaga i landets angelägenheter. Men för att därvid kunna på ett tillfredsställande sätt fullgöra sina ansvarsfulla rättig- och skyldigheter måste de också äga möjlighet att samlas till upplysning och öfverläggning om dessa angelägenheter. Och den möjligheten finns på många ställen inte till följd af brist på samlingslokaler.

Vid 1910 års riksdag framhöll en motionär i Andra kammaren, herr Pålsson, »de för alla partier växande behofven af offentliga samlingslokaler», hemställande om åtgärder för att allmänna lokaler måtte opartiskt upplåtas för dessa partiernas möten. Kammarens 5:e tillfälliga utskott, som hade att behandla motionen, vitsordade att »behovet af lokaler för politiska sammankomster blifvit mera kännbart än förut».

»Medan förut — yttrade utskottet — dylika sammankomster hufvudsakligen förekommit endast i samband med förestående val till Andra kammaren och, så vidt landtvalkretsarne angår, oftast hållits å en eller ett fåtal centralt belägna platser inom valkretsen, där lokalfrågan icke beredt några nämnvärda svårigheter, synnerligast som sammankomsterna ej sällan anordnats utomhus, har åter genom de nya bestämmelserna angående val till landsting och Andra kammaren väsentligen andra förhållanden i förevarande hänseende inträdt.»

Erinrande om erfarenheten från den just då pågående valrörelsen (utlåtandet afgafs strax före landstingsvalens början) och förutsäggande att »äfvén under de nya rösträttsbestämmelsernas fortsatta tillämpning ett energiskt upplysningsarbete i politiskt afseende kommer att af målsmännen för de särskilda partiåskådningarna bedrifvas», yttrade utskottet vidare:

»Ett behof af lokaler för bedrifvande af dylik upplysningsverksamhet äfvén som förberedande inom de särskilda partien af de politiska valen torde för den skull komma att äfvén allt framgent förefinnas, och i den mån hinder för tillgodoseendet af detta behof föreligger, är det enligt utskottets förmenande en angelägenhet af allmänt intresse att söka i görligaste mån råda bot därför.»

Att svårigheter i detta hänseende yppats, hufvudsakligen på landsbygden, konstaterade utskottet vara af erfarenheten bekräftadt: mångstädes finnas ej andra lokaler än sockenstuga och skolsalar, och om andra finnas, stå de ej alltid att erhålla för politiska möten. Utskottet ansåg därför i likhet med motionären att i sådana fall de kommunala lokalerna borde opartiskt upplåtas, och det »höll för visst» att genom hänvändelse till vederbörande kommunal- och kyrkostämman sådan upplåtelse skulle kunna uppnås.

Denna utskottets förvissan torde väl vara något för sangvinisk. Men äfvén om den skulle infrias af verkligheten, vore därmed inte en tillfredsställande ordning af här ifrågavarande förhållanden vunnen. De kommunala lokalernas egentliga ändamål är först och främst icke alltid så väl förenligt med deras användning för offentliga möten. Det kan t. ex. icke anses riktigt rätt ur hygienisk synpunkt att en mängd människor om kvällen kommer tillsammans i en skolsal, där barnen skola läsa påföljande dag — för att icke tala om att den oftast i samma hus bosatta läraren kan behöfva fred efter sitt dagsarbete. Men det är vidare, såsom förut framhållits, visst icke enbart för politiska sammankomster som samlingslokaler behöfvas på landsbygden, utan också för andra och knappast mindre viktiga ändamål. Och för äfvén dessa andra ändamål räcka ännu mindre de kommunala lokalerna. Ja, för det ändamål som jag ofvan nämnt i första rummet och som jag ingalunda vill sätta i det sista: för ungdomens goda nöjen, fria öfningar och studier, kunna de svårligen användas. — Nutidens folkliga kulturverksamhet är så mångsidig och omfattande, att den i de olika bygderna kräfver sina särskilda lokaler. Dessa behöfvas med andra ord som organ för en högre folkodling, och det är därför ett samhällsintresse att de komma till stånd.

Nu finnas emellertid helt visst många som se saken på ett alldeles motsatt sätt. De betrakta alla moderna folkrörelser med misstro och ovilja, de anse i öfverensstämmelse därmed att sådana samlingslokaler som de här förordade endast skulle bli härdar för »sambhällsupplösande» agitation och mena för den skull att tvärtom allt som kan göras bör göras för att hindra deras uppkomst.

Men det är något förtvifladt, man kunde säga något dödsdömdt i en sådan uppfattning, som ser räddningen i att hålla folket afstängdt från de strömningar som gå igenom tiden. Ty den räddningen är omöjlig. Det blir ändå blott en tidsfråga när äfven de aflägsna bygderna nås af dessa strömningar, och i samma mån som folket där då är andligen öfvadt och orustadt för en pröfning af skäl och motskäl, oförmöget till själfständigt omdöme, i samma mån är det lättfånget för förste bäste agitator. Om det däremot vant sig att i sina samlingslokaler höra än den ena och än den andra sidans talare — ty dessa lokaler skulle oväldigt stå öppna för alla — så vore det icke längre något så värnlöst byte. Ett ofelbart medel mot falska och farliga samhällsläror finns icke. Men det verksammaste medlet mot dem är väl ändå upplysning, uppodling af folkets förstånd och känsla för hvad som är samhälligt rätt och sundt och nyttigt. Och i en sådan folkuppföstran utgör dryftningen af olika samhällsfrågor från olika synpunkter och ståndpunkter ett mycket viktigt moment. Den större omdömesmognad, som folket därigenom efter hand vinner, kan i stort sedt och på längden endast lända till förfång för sådana meningsriktningar som bygga på ohållbara grunder. — —

Behovvet af samlingslokaler tar sig tidt och tätt uttryck i byggnadsföreningar, som bildas för att, hvar på sin trakt, åstadkomma sådana lokaler. Nästan alltid är det personer med ganska små ekonomiska resurser som offra tid, tillgångar och krafter i dessa föreningar för att uppnå deras mål. Då denna deras vackra sträfvan, såsom ofvan utvecklats, har ett för samhället gagneligt och betydelsefullt syfte, synes det mig ock vara endast rätt och billigt att staten i någon mån skänker dem sitt understöd, liksom den numer understöder andra, nära befryndade sträfvanden: nykterhetsarbetet, föreläsningsverksamheten, musiklifvet. Men själfallet är att en byggnadsförening för att erhålla statsunderstöd måste vara fri från hvarje partikaraktär och att den samlingslokal, som den vill uppföra eller redan uppfört, måste opartiskt hållas öppen för olika meningsriktningar. Genom att så erhålla en politiskt — liksom naturligtvis äfven religiöst — neutral karaktär skulle en sådan samlingslokal äfven därutinnan verka uppfostrande på folket,

att den vande medlemmar af olika partier att med lika rätt mötas på samma grund, och den skulle sålunda i sin mån bidra till inöfning i fördragsamhetens svåra dygd.

De former och normer, under hvilka statsunderstöd åt byggnadsföreningar af här berörda slag skulle utgå, synes mig böra lämnas åt en eventuell utredning att närmare bestämma. Det kunde tänkas att anslagen lämnades som lån mot in-teckning, helt eller delvis räntefria och uppsägbara endast under vissa förhållanden, såsom om räntelikvid uteblifvit öfver viss tid, om huset öfvergått att tjäna annat ändamål eller om föreningen icke iakttagit andra vid lånet fästade bestämmelser, o. s. v. Det kunde också tänkas att en byggnadsförening under ett visst antal år — på motsvarande villkor — erhöle anslag, afsedda att utgöra hjälp till räntebetaling och amortering på lån från annat håll. Och äfven andra sätt torde kunna uttänkas.

Utdelningen af understöden, hvilka uteslutande borde komma den egentliga landsbygden till del, synes lämpligen kunna öfverlämnas åt länsstyrelserna, liksom det också borde tillkomma dessa att öfva erforderlig kontroll öfver lokalerna, att de hållas opartiskt tillgängliga för alla, att god ordning och absolut nykterhet råda inom dem och på deras område o. s. v.

På grund af hvad jag sålunda anfört tillåter jag mig hemställa,

att Riksdagen ville i skrifvelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t måtte låta verkställa utredning, huruvida samt under hvilka former och bestämmelser statsbidrag må kunna lämnas till byggnadsföreningar på landsbygden, hvilka bildats för att åstadkomma allmänna samlingslokaler, afsedda att utan hänsyn till partiolikhet tjäna folkets samhälliga behof och kulturella sträfvanden, samt för Riksdagen framlägga det förslag, hvartill utredningen må föranleda.

Stockholm den 22 januari 1912.

Mauritz Hellberg.